

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
кафедра політології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В НАТО ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИМИ ДЕРЖАВАМИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Студент IV курсу, групи Пнб-42

напряму підготовки

«Політологія. Національна безпека»

Чоп'юк Станіслав Євгенович

Керівник: доктор політичних наук,

Професор Климончук В. Й.

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Івано-Франківськ – 2024 рік

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження членства країн постсоціалістичного простору в НАТО	5
1.1 Історія та еволюція НАТО	5
1.2 Критерії та процедури набуття членства в НАТО	11
1.3 Переваги та обмеження членства НАТО	22
Розділ 2. Досвід постсоціалістичних держав вступу та членства в НАТО	25
2.1 Досвід країн Центральної, Північної та Східної Європи	25
2.2 Євроатлантичний вектор розвитку країн Балтії	35
Розділ 3. Україна в сучасному світі: курс на членство в НАТО	44
3.1 Становлення партнерства України і НАТО (1991-1997)	44
3.2 Початок нового тисячоліття: розширення співпраці (2000-2008)	46
3.3 Період невизначеності (2010-2013)	48
3.4 Новий етап партнерства України і НАТО (2014-2024)	51
Висновки	55
Список використаних джерел	57

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена стратегічним прагненням України до інтеграції в євроатлантичний безпековий простір. Досвід постсоціалістичних держав, таких як Польща, Чехія та Литва, може надати цінні уроки для України щодо проведення необхідних реформ у секторі оборони та безпеки. Аналіз процесу їхньої інтеграції допомагає зрозуміти виклики та можливості, які стоять перед Україною на шляху до членства в НАТО. Важливо врахувати успішні практики адаптації законодавства та військових структур до стандартів Альянсу. Ця тема також висвітлює значення політичної волі та суспільної підтримки в процесі євроатлантичної інтеграції. Досвід постсоціалістичних країн показує, що стабільність і безпека можуть бути досягнуті завдяки тісній співпраці з НАТО. Вивчення цього досвіду допоможе Україні ефективніше справлятися з внутрішніми та зовнішніми викликами. Крім того, тема є актуальною у контексті геополітичної ситуації в регіоні, зокрема через агресивну політику Росії. Набуття членства в НАТО забезпечить Україні додаткові гарантії безпеки та стабільності. Таким чином, дослідження особливостей інтеграції постсоціалістичних держав до НАТО має велике значення для майбутнього розвитку України.

Метою дослідження є проаналізувати особливості набуття членства в НАТО постсоціалістичними державами та на основі цього досвіду розробити стратегію для України.

Завдання дослідження:

- проаналізувати політичні, економічні та соціальні реформи, які постсоціалістичні держави провели на шляху до членства в НАТО;
- визначити ключові фактори, які вплинули на успішне набуття членства в НАТО постсоціалістичними державами;
- оцінити готовність України до членства в НАТО з урахуванням досвіду постсоціалістичних держав;

- розробити рекомендації щодо подальших кроків України на шляху до членства в НАТО.

Об’єктом дослідження — членство та досвід постсоціалістичних держав в НАТО.

Предметом дослідження — особливості набуття членства в НАТО для України з урахуванням досвіду постсоціалістичних держав.

Практичне значення роботи — вивчення НАТО полягає у розумінні структури та функціонування одного з найвпливовіших оборонних альянсів світу, що є ключовим для розробки ефективної національної безпекової політики. Це знання дозволяє країнам-аспірантам адаптувати свої військові та політичні стратегії до стандартів Альянсу, підвищуючи свою обороноздатність і стабільність. Крім того, вивчення НАТО сприяє зміцненню міжнародної співпраці та партнерства, що є важливим для глобальної та регіональної безпеки України.

Методи дослідження — методи узагальнення, аналізу, класифікації, порівняння, структурно-функціональний і порівняльно-історичний для розкриття стану наукового опрацювання досліджуваної проблеми.

Структура і обсяг роботи — робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (34 найменування); загальний обсяг – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧЛЕНСТВА КРАЇН ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ В НАТО

1.1. ІСТОРІЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ НАТО

Історія створення Організації Північноатлантичного договору (НАТО) безпосередньо пов'язана з тими подіями, що відбувалися у світі після Другої світової війни. У 1945 р. постало питання вироблення нових засад європейської безпеки, оскільки попередні системи забезпечення миру в Європі, започатковані на Віденському конгресі 1815 р. і після Першої світової війни, не змогли дати гарантій мирного існування європейському континенту. Гіганти політичного осередку створили систему, базуючись на принципах, обговорених на Ялтинській і Потсдамській конференціях. Незважаючи на це у 1947 р., прийшло усвідомлення, що дана система не здатна стримати експансію Радянського союзу, лідери західних країн створили більш ефективну структуру колективної безпеки для мирного часу, базою та фундаментом якого стали нормативно правові документи, такі як: “доктрина Трумана”, “план Маршала”. Ключовими факторами стало домінуюча роль США в трансатлантичному партнерстві. Дана систематика віддзеркалювала головні цілі американської політики, а саме вплив у Європі, у післявоєнний період.

По закінченню Другої світової війни країни східної та західної Європи опинилися по різні сторони барикад, розділені ідеологічними стінами часів холодної війни. Головною характерною ознакою буремного періоду стало взаємна недовіра і підозрілість у відносинах, в фундаменті яких було закладено два фактори:

- перебування радянських військ в центрі Європи;
- монополія США на атомну зброю;

Істотні відмінності в соціально-політичному устрої, сегментах і системах цінностей, та ідеології СРСР з одного боку, й Заходу з іншого, посилювало негативний та агресивний характер взаємовідносин.

Страх перед експансією СРСР, та стадія розрухи яка панувала на континенті стало домінуючими складовими країн Західної Європи.

У 1943 р. була створена Адміністрація допомоги і відновлення Об'єднаних Націй (ЮНРРА), яка функціонувала до 1947 року. В цей часовий проміжок також засновано Європейську центральну організацію з внутрішнього транспорту, Європейську організацію вугілля і Надзвичайний комітет для Європи, які в 1947 р. об'єднались в Економічну комісію ООН для Європи (ЕКЄ). Основним наративом була думка про те, що всі проблеми з якими стикнулася Європа можна подолати силами власного континенту. Проте холодна війна внесла свої корективи. Європа опинилася по два боки різних політичних та економічних таборів.

Світовий геополітичний простір стрімко змінив вектор до бінарної будови, а саме протистояння двох наддержав – СРСР і США. Гіганти геополітичного поля після довгих перемовин обрали шлях не поступності. США на чолі з президентом Г. Труменом та його доктриною розпочали “політику стримування” проти тиску СРСР.

У період між 1945 – 1949 рр. країни Західної Європи побоювались експансіоністичної політики СРСР. Спільними зусиллями вони намагалися протистояти можливому прагненню СРСР поширити свій вплив не лише східноєвропейські країни, а й на інші частини Європейського континенту. Уряди західних країн вкрай переймалися тим, що керівництво СРСР мало на меті повністю зберегти свої збройні сили у той час, як країни Західної Європи виконали свої зобов'язання взяті під час війни, що до скорочення захисних структур та численності збройних сил відповідно до рішення ООН. Основні тези та заклики до поваги статусу ООН та міжнародних домовленостей, які були досягненні на Ялтинській та Потсдамській мирних конференціях, не давали гарантій суверенітету і незалежності. Нав'язування Радянським Союзом недемократичні форми правління, жорстокі придушування будь-якого супротиву опозиції, зневага громадянських прав і свобод посилювали побоювання західних країн.

Після Другої світової війни США взяли курс на реалізацію стратегії силової переваги не лише проти Радянського Союзу, але й проти західноєвропейських країн. Фундаментом політичної концепції США стало “подвійне стримування“, яку запровадив професор В. Хенрієдер, аналізуючи післявоєнні доктрини США. Основним принципом якої було, з одного боку стримування СРСР, а з другого Західної Європи з метою збереження силової переваги США. Саме на цьому підґрунті США вирішує створити військово-політичний блок із країнами Західної Європи під верховенством США проти СРСР. У період із 1947 по 1952 рр. США спонсорує відбудову і стабілізацію економіки західноєвропейських країн у рамках плану Маршалла. Відбудову Західної Європи значною мірою сприяла американська фінансова допомога, у яких США були зацікавлені в період холодної війни. “План Маршалла” (1947 р.) був одним із ключових факторів, які визначали темпи відродження економіки і духовного самоутвердження Західної Європи .

Дана програма мала на меті забезпечення колективної безпеки Західної Європи від перспективи агресії та створення безпечного середовища для розвитку демократії й економіки. В період 1947-1949 рр. відбулось кілька подій, які змусили замислитися над проблемами розвитку західних країн . В цей проміжок часу нависла загроза, на думку Заходу, над суверенітетом Греції, Норвегії, Туреччини та інших західноєвропейських країн. Ідея “радянської” загрози стала ключовим наративом, що надійно закріпив панівне становище США у західному світі. Під гнітом страху зі сторони СРСР Західна Європа на чолі з США почали створювати структури для співробітництва в галузі безпеки.

Відмова СРСР від участі в плані Маршала стала ще одним кроком на шляху до розколу Європи. План США економічної допомоги потерпілим від війни країнам Європи сприяв подоланню економічної кризи після війни і був підтриманий західноєвропейськими країнами. Під тиском участь в плані Маршала не взяли, такі країни як: Албанію, Болгарію, Угорщину, Польщу, Румунію, Фінляндію, Чехословаччину і Югославію. Страх перед комунізмом

посилився, після приходу комуністів до влади в Чехословаччині в лютому 1948, незважаючи на те, що вони не мали підтримки зі сторони населення. Напруга дедалі більше зростала та сіялася континентом, тому західноєвропейські держави звернулися до США про надання гарантій безпеки. 22 січня 1948 року міністр закордонних справ Великобританії Ернест Бевін, на скликанні Палати громад британського парламенту, висунув ініціативу створення союзу Західних держав. Така ініціатива була підтримана західноєвропейськими країнами та США, та стала передумовою підписання 17 березня 1948 року Брюссельського договору. Даний договір передбачав спільну систему оборони та зміцнення взаємних зв'язків, країнами членами договору стали Бельгія, Великобританія, Нідерланди, Люксембург і Франція. Основною концепцією даного союзу було ефективне протистояння ідеологічній, політичній і військовій загрозі зі сторони комуністичного блоку. Договір передбачав також економічну, соціальну і культурну співпрацю, та зобов'язання колективної безпеки.

Реалізація даного договору відкрило шлях для запровадження плану Маршалла й економічної співпраці країн Західної Європи і США. Брюссельський договір 1948 р., який був переглянутий у 1984 р., став першим кроком відбудови у післявоєнній Європі. Він став фундаментом для Західноєвропейського Союзу й Організації Брюссельського договору.

Весною 1948 року Сполучені Штати публічно заявили, що будуть захищати Західну Європу. Проте для участі у військовому альянсі з Європою потрібно було отримати законодавчу підтримку. Резолюція Ванденберга, відповідний акт Сенату, була прийнята 1949 року. Окрім того, восени 1948 року в Лондоні відбулася конференція шести країн: США, Великобританія, Франція та країн Бенілюксу. Метою конференції полягала в тому, щоб об'єднати зони окупації Німеччини, які знаходилися під контролем західних держав. Ті ж п'ять західноєвропейських держав, які утворили Західний Союз для оборони, почали обговорювати військові гарантії США для Європи та створення НАТО. Влітку 1948 року радянська сторона влаштувала блокаду Західного

Берліну. Це була яскрава реакція СРСР на наміри західних держав створити західнонімецький уряд і поширити свій вплив на Західний Берлін, що призвело до ще більшої напруги у відносинах між СРСР і країнами Західної Європи та США. Загроза збройного конфлікту дедалі більше зростала. У цих умовах міністри закордонних справ держав-учасниць Брюссельського договору створили Організацію оборони Західного Союзу 27-28 вересня 1948 року. Згодом відбулися переговори зі Сполученими Штатами Америки та Канадою щодо створення єдиного Північноатлантичного альянсу, заснованого на гарантіях безпеки та зобов'язаннях між Західною Європою та Північною Америкою.

Переговори тривали від липня 1948 року до лютого 1949 року. Пакти створення Північноатлантичного альянсу були схвалені в жовтні 1948 року. 15 березня 1949 року Данія, Ісландія, Італія, Норвегія, та Португалія офіційно були запрошені взяти участь у процесі та приєднатися до нового договору між країнами, разом із США та Канадою. Після тривалих переговорів 4 квітня 1949 року був підписаний договір у Вашингтоні про створення Північноатлантичного альянсу (НАТО) як військово-політичного союзу. НАТО було створене в результаті збільшення масштабів холодної війни та протистояння двома основними політико-економічними системами світу. Це була новітня система безпеки заснована на партнерстві 12 держав. Протягом 1952-2004 років до цієї системи приєдналися ще 14 держав. Перш за все Вашингтонський договір передбачав взаємний захист і колективну безпеку, зокрема проти загрози СРСР. Це був перший післявоєнний союз, заснований Сполученими Штатами, який об'єднав капіталістичні блок проти соціалістичного табору. Країни-засновниці НАТО взяли на себе зобов'язання захищати одна з одну у разі військової агресії проти будь-якої з них. Зобов'язавши Північну Америку захищати та підтримувати Західну Європу, альянс довів, що будь-який тиск на Західну Європу буде невдалим. Таким чином гарантується, що політика оборони кожної країни-члена стане більш узгодженою та взаємозалежною.

НАТО було створено як військовий альянс союзницьких незалежних держав, об'єднаних загальною зацікавленістю у збереженні миру і захисті своєї свободи на засадах політичної солідарності, забезпечення цілісної оборони з метою утримання та у випадку необхідності відведення будь-якої форми розв'язання проти них агресії. Північноатлантичний альянс був створений відповідно до статті 51 Статуту ООН, яка підтверджувала невід'ємне право держав на індивідуальну, або колективну оборону. НАТО є співтовариством націй, об'єднаних у своїй рішучості підтримувати власну безпеку на основі надання взаємних гарантій і забезпечення стабільних відносин з іншими країнами.

Організація Північноатлантичного договору має структуру, яка дозволяє досягати всіх безпекових цілей. Це міждержавна організація, в якій країни-члени зберігають повну незалежність та суверенітет. Даний союз є форумом, де вони обговорюють будь-які проблеми разом і приймають рішення щодо політичних і воєнних питань їх безпеки. Відповідно до статуту ООН головним завданням НАТО є захист свободи та безпеки її членів як політичними, так і воєнними засобами. Вірність прийнятим на себе зобов'язанням і співробітництво суверенних держав, засноване на неподільності безпеки їхніх членів, стали фундаментом діяльності Північноатлантичного альянсу. НАТО прагне до миру в Європі з моменту свого заснування. Також воно слугує своєрідним безпековим зв'язком між Сполученими Штатами та Європою через трансатлантичну мережу.

1.2 КРИТЕРІЇ ТА ПРОЦЕДУРА НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В НАТО

Стаття 10 Північноатлантичного договору передбачає приєднання нових членів до НАТО. Дана стаття передбачає, що будь-яка європейська держава, яка здатна виконувати принципи цього договору та сприяти безпеці Північноатлантичного регіону, може бути запрошена приєднатися до НАТО.

Від заснування НАТО до 2024 року відбулося декілька хвиль розширення. Впродовж цього етапу до НАТО вступило сім країн, а саме: Болгарія, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Словаччина та Словенія. Албанія та Хорватія отримали запрошення приєднатися до Альянсу на саміті НАТО у Бухаресті у квітні 2008 року розпочавши виконувати ПДЧ (план дій щодо членства) у 2001 та 1999 роках.

Розробка країнами-претендентами річних національних програм, які охоплювали політичні, економічні, оборонні, ресурсні, безпекові та правові питання, є важливими компонентами ПДЧ. Система зворотнього зв'язку дозволила країнам-учасникам ПДЧ отримати відверті та конкретизовані відгуки стосовно оцінки Альянсом виконання цих програм. Для підбиття підсумків роботи передбачалося проведення політичних і технічних консультацій, а також щорічні засідання за участю усіх країн-членів НАТО та окремих держав-кандидатів на рівні Північноатлантичної ради. Для країн-претендентів у сфері оборонного планування був запропонований такий підхід, який включає створення та детальний аналіз конкретних цілей планування.

Даний процес став каталізатором того, що сім нових країн-членів, а також Албанія та Хорватія, здійснили складні та багатотонні реформи в багатьох сферах, не обмежуючись тільки питаннями безпеки, оборони та військових структур. Вищезгадані країни та інші партнери НАТО взяли участь у історичних операціях Альянсу, щоб покращити своє життя та продемонструвати рішучість на геополітичному полі. А саме взяли участь у миротворчих місіях під куруванням НАТО на Балканах та Афганістані.

Таким чином, у 1999 році було введено етап “кандидатства” в процедуру вступу в НАТО. Країни, які мають намір стати членами Альянсу, повинні були приєднатися до ПДЧ, що означало, що вони були визнані НАТО кандидатами на вступ, реалізувати його, а потім вести переговори про вступ. Хоча участь у ПДЧ значною мірою сприяє підготовці до вступу, участь у ПДЧ не гарант.

План дій щодо членства в НАТО складається з п’яти розділів, які представляють політику відкритих дверей:

1. Політичні та економічні питання
2. Оборонна та військові питання
3. Питання ресурсів
4. Питання безпеки
5. Правові питання

У кожному з цих розділів ПДЧ розглядаються питання, які можна обговорювати (список не є вичерпний), а також розглядаються методи, за допомогою яких можна найкраще підготуватися до отримання членства. Даний перелік питань не є базовим набором критеріїв, необхідних для членства; перш за все, він всі питання, які країни-претенденти вважають важливим для обговорення.

Кожна нація, яка претендує на членство, повинна розробити щорічну національну програму підготовки до майбутнього членства. Ця національна програма повинна містити завдання та цілі підготовки, відповідальні органи та, якщо це доцільно, графік роботи щодо конкретних аспектів підготовки. Цю програму можуть модернізувати країни-претенденти за потреби. Програма створить основу для відстеження прогресу країн-претендентів і зворотного зв’язку.

За формою 19 + 1 зустрічі відбуваються в Північноатлантичній раді та інших органах, а також можливо в рамках групи НАТО з питань

міжнародного персоналу та військових повноважних представників НАТО, якщо це буде доцільно.

Механізм, в основі яких лежатимуть формули, які зараз діють для країн-партнерів НАТО, такі як зустрічі за формулою 19 + 1 та семінари в рамках групи НАТО, будуть використані для отримання зворотного зв'язку та консультацій щодо питань плану дій щодо членства в НАТО. Коли це буде доцільно, ці семінари відбуваються, щоб обговорити конкретні питання плану дій щодо членства в НАТО.

Як правило, групу НАТО очолює представник, начальник управління, помічник голови міжнародного військового штабу або помічник Генерального секретаря. Щоб надавати поради країнам-претендентам, група НАТО працюватиме в тісному контакті з відповідними органами НАТО. Країни-претенденти повинні подавати письмові заяви на проведення семінарів помічнику Генерального секретаря (або його особистому помічнику), який відповідатиме за проведення ПДЧ.

Щороку Альянс готує звіт для окремих країн-претендентів. Даний документ містить зворотній зв'язок і зосереджується на рівні прогресу, досягнутому в областях, охоплених щорічними національними програмами країн-претендентів. Цей документ стає основою для обговорення на зустрічах Північноатлантичної ради з країною-претендентом. Даний звіт стає підґрунтям для визначення сфери подальшої діяльності. Та все ж за країною-претендентом залишається вирішальне слово, брати на себе ці зобов'язання, чи ні.

ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ

Країнам-претендентам буде надано можливість обговорити та підтвердити свою готовність і здатність виконувати зобов'язання згідно з Вашингтонським договором (1949 р.) і відповідними положення щодо розширення НАТО. Майбутні члени повинні дотримуватися основних принципів, викладених у Вашингтонському договорі, таких як демократія та

свобода особи, а також інших, наведених у преамбулі. Крім вищезгаданого, від країн-претендентів очікується, що вони будуть:

- Вирішувати міжнародні конфлікти мирним шляхом;
- Демонстрація відданості принципам верховенства закону та прав людини;
- Вирішення мирним шляхом міжнародні конфлікти та зовнішня територіальні суперечки та зовнішні територіальні суперечки, зокрема претензії стосовно возз'єднаних територій та спірні питання внутрішньої юрисдикції, відповідно до принципів ОБСЄ та з метою прагнення до встановлення добросусідських відносин;
- Становлення незалежного демократичного та цивільного контролю над власними збройними силами;
- Утримання від загроз застосування сили, чи власне, її застосування будь-яким чином, що не відповідає цілям НАТО;
- Сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин шляхом зміцнення своїх вільних інституцій та завдяки сприянню зміцнення стабільності і добробуту;
- Надання цілковитої підтримки та прийняття безпосередньої участі у роботі Ради євроатлантичного партнерства та програмі "Партнерство заради миру";
- Демонструвати відданість, зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля;

Незважаючи на вищеперераховані очікування, від країн-претендентів очікується, що після приєднання вони:

- Працюватимуть спільно для колективної оборони та для збереження миру та безпеки;
- Підтримуватимуть ефективність діяльності Альянсу шляхом розподілу обов'язків, витрат і прибутків;

- Візьмуть на себе зобов'язання сумлінно докладати зусилля для досягнення консенсусу у питаннях Альянсу;
- Візьмуть на себе зобов'язання брати активну участь у консультативному процесі Альянсу та в процесі прийняття рішень в аспектах політичних, безпекових питань, що стосуються Альянсу;
- Візьмуть зобов'язання збереження відкритості Альянсу відповідно до Вашингтонського договору та декларації Мадридського і Вашингтонського самітів;

Країни-претенденти повинні доповідати, про те, як відбуваються зміни в їх політиці та практиці, а також про те, наскільки ці зміни відображають вищезгадані критерії. Важливим аспектом являється висловлювання власної точки зору та підтвердження своєї готовності і спроможності дотримуватися всіх аспектів, які впливають із положень НАТО, зокрема Стратегічної концепції та готовності створення власної. Країни-претенденти також повинні надавати щорічний звіт про стан власної економіки, включаючи основні бюджетні та макроекономічні дані, а також актуальні дані в розвитку та прогресу економічної політики. Країнам-претендентам надається можливість надання письмової заяви до Групи НАТО, котра своєчасно передається країнам-членам НАТО, для висловлення своїх міркувань та порад. Після відповідних консультацій у межах Альянсу Група НАТО скликає нараду, щоб обговорити надані матеріали та відповідні політичні аспекти. Збори даного типу відбуваються щорічно та можуть скликатися в додатковому форматі, за взаємною домовленістю. Політичний комітет високого рівня щороку збирається в розширеному складі, щоб забезпечити безпосередній зв'язок між членами НАТО та потенційними країнами.

ОБОРОННІ ТА ВІЙСЬКОВІ ПИТАННЯ

Для визначення готовності країн-претендентів до членства в НАТО, враховується їх здатність робити військові внески в колективну оборону та

виконувати нові завдання, поставлені перед Альянсом, а також їх готовність взяти на себе зобов'язання поступово покращувати свою оборонну здатність. Широкомасштабна участь у оперативних заходах програми “Партнерства заради миру” є важливою частиною цього процесу, оскільки це дасть змогу країнам-претендентам зміцнити свої політичні та військові зв'язки з Альянсом і допомогти їм підготуватися до участі в різноманітних нових місіях. Членство в Альянсі передбачає готовність до розподілу функцій, ризиків, обов'язків, та витрат, пов'язаних з колективною безпекою та обороною. Згідно з положеннями, викладеними в Стратегічній концепції та інших заявах країн-членів, слід передбачати, що вони дотримуються стратегій Альянсу. Після приєднання країн-претендентів до НАТО передбачається:

- Дотримання підходів з питань безпеки, окреслених в Стратегічній концепції;
- Виділення значущої збройної сили та ресурсів для забезпечення колективної оборони та виконання місій Альянсу;
- Безпосередня участь у військовій структурі НАТО;
- Безпосередня участь у плануванні колективної безпеки Альянсу;
- Активна участь у функціонуванні установ НАТО;
- Надання цілковитої підтримки програмі “Партнерство заради миру” та розвитку співпраці з країнами-партнерами, що не є членами НАТО;
- Здійснення стандартизації та оперативної сумісності;

Наступні заходи мають на меті покращити бойові можливості власних збройних сил, зокрема шляхом посилення взаємодії, з метою забезпечення її здатності сприяти ефективності Північноатлантичного союзу та продемонструвати свою придатність для майбутньої участі. Дані заходи розроблені на базі існуючих ініціатив.

- 1) Згідно з існуючими процедурами ПЗМ, країни-претенденти зможуть робити запити на розробку пристосованих до їх потреб Індивідуальних програм партнерства для того, щоб краще

зосередити свою участь в ПМЗ саме на суттєво важливих питаннях стосовно членства в НАТО. В рамках кожної Індивідуальної програми партнерства будуть виділені, як суттєво важливі для країн-претендентів, окремі напрямки загального характеру та країнам-претендентам буде запропоновано надати належної пріоритетності саме цим напрямкам співробітництва.

- 2) Згідно форми 19 + 1 (за кількістю членів у 1999 році, наразі 32 + 1) проводяться щорічні зустрічі з участю країн-претендентів у “Кліринговій палаті”. Мета даних зустрічей полягає в тому, щоб допомогти координувати двосторонню та багатосторонню допомогу та максимізувати взаємну ефективність, щоб допомогти цим країнам з підготовкою до майбутнього членства.
- 3) Відповідно до загальної структури та адаптивного процесу планування та огляду сил, контрольні показники щодо конкретних напрямків будуть визначені безпосередньо країнами-претендентами, які готують свої військові сили та ресурси для потенційного членства в Альянсі. Країни-претенденти також будуть піддані аналітичній перевірці, щоб переконатися у досягненні запланованих показників.
- 4) Заплановані цілі та показники будуть розроблятимуться на основі консультацій країн-претендентів з НАТО, та будуть стосуватися не лише сил заявлених для участі в програмі “Партнерство заради миру”, а й будь якої складової збройних сил претендента.
- 5) Для того, щоб країни-претенденти мали змогу підготувати свої збройні сили до перспективи членства в НАТО, міністерські директиви в рамках Процесу аналізу і планування (PARP) охоплюватимуть методи та конкретні дії, до яких можуть вдаватися в рамках Плану дій щодо членства НАТО.
- 6) Країни-претенденти зможуть скористатися оглядовим звітом, який готуватиметься в рамках Процесу планування та огляду сил, щоб

отримати більше інформації та даних щодо різноманітних питань, таких як загальна політика в галузі оборони, ресурси та поточні чи заплановані витрати на оборону.

- 7) Відповідно до положень Процесу планування та огляду сил країн-претендентів будуть заохочуватися до поширення власних нормативно-правових документів, що стосуються процесу планування та огляду сил, як серед інших країн-претендентів на членство в НАТО, так і серед країн-членів НАТО, щоб продемонструвати та підтвердити прозорість цих дій.
- 8) Коли Північноатлантична рада відкриває військові навчання відповідно до поточних процедур, країни-претенденти запрошуються спостерігати та брати безпосередню участь на окремих, чітко визначених етапах військових навчань, які проводяться виключно за участю сил НАТО. При визначенні пріоритетів головним чином будуть враховуватися аргументи, які надають гарантії, що навчання будуть ефективними.
- 9) Будь-які додаткові методи оцінки НАТО збройних сил країн-партнерів під час операцій з підтримання миру та ефективної участі країн-партнерів у навчаннях і операціях НАТО/ПЗМ будуть також використані для оцінки ступеня оперативної сумісності та діапазону боєздатності збройних сил країн-претендентів. Якщо дані методи оцінки будуть поширені на збройні сили, які не беруть участь у операціях з підтримки миру, ці дані також будуть використані для надання допомоги країнам-претендентам.
- 10) Доцільним може стати використання моделюючих технологій для проведення військових навчань та процедур.

ФІНАНСОВІ ПИТАННЯ

Від нових членів Альянсу очікується планування бюджету з капіталовкладенням в інтеграцію з НАТО, для гарантій забезпечення

виконання всіх зобов'язань пов'язаних із членством. Країни-претенденти мають створити національні програми, які забезпечуватимуть структури для планування та виконання даних оборонних бюджетів, які мають відповідати визначеним пріоритетам у сфері оборони. Вони також повинні включати відповідні програми навчання, для ознайомлення персоналу з існуючими в НАТО практиками та процедурами, для майбутньої готовності в операціях Альянсу. Коли країни-претенденти стануть рівноправними членами Альянсу очікується:

- виділення достатньої кількості бюджетних ресурсів для виконання зобов'язань Альянсу;
- створення національної структури, для вирішення даних питань;
- готовність брати участь у заходах Альянсу на умовах спільного фінансування до погоджених витрат;
- готовність брати участь у роботі структури НАТО, таких як постійне представництво у штабі НАТО, військове представництво у структурі командування НАТО та безпосередня участь у роботі інших структур НАТО;

Відповідно до існуючих механізмів, зокрема тих, що діють у рамках ПЗМ, потенційних стажувань та навчальних курсів, робочих семінарів за участю Групи НАТО, країнам-претендентам буде надано:

- поради щодо розвитку їхніх національних структур
- процедури і механізми для вирішення вищезгаданих проблем і забезпечення якомога ефективного використання видатків на оборону
- допомога з підготовкою персоналу, необхідного для комплектування цих структур і співпраці з НАТО та його установами

ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ

Відповідно до положень політики НАТО з питань безпеки інформації від країн-претендентів очікується, запровадження достатніх засобів

безпеки та процедури гарантій захисту конфіденційної інформації Альянсу. При бажанні та готовності країн-претендентів можуть проводитися відповідні курси з безпеки персоналу, фізичної безпеки, захисту документації, промислових таємниць і системи ІНФОСЕК (набір процедур та інструментів, які захищають усю делікатну корпоративну інформацію від неправомірного використання, несанкціонованого доступу, псування або знищення). Розробка окремих програм для кожної країни-претендента. Якщо Комітет з питань безпеки та соціальні комітети НАТО вважатимуть це необхідним, чи корисним, вони мають право запропонувати зустрічі з кандидатами.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Для виконання своїх зобов'язань щодо членства в НАТО, країни-претенденти повинні ознайомитися з відповідними правовими механізмами та угодам, якими керується НАТО, щоб забезпечити співпрацю в її структурі. Дане зобов'язання надає країнам-претендентам можливість ретельно переглянути свої внутрішні закони, для переконання відповідності правилам та нормативно-правовим аспектам НАТО. Окрім того, країни-претенденти зобов'язані ознайомитися та бути проконсультовані про формальний юридичний процес на шляху до членства.

Перелік правових аспектів на шляху до членства в Альянсі:

- 1) По завершенні належних процедур, нові члени приєднуються до Північноатлантичного договору.
- 2) Запрошення до членства передбачає приєднання до угоди, укладеної сторонами Північноатлантичного договору статусу збройних сил, та протоколу про статут Міжнародного військового штабу.
- 3) Приєднання до угоди про статус НАТО, національних працівників та Міжнародного штабу, угоди про статус місій та представників третіх країн в НАТО.

- 4) Приєднання до технічних угод, таких як угода між сторонами Північноатлантичного договору щодо захисту інформації, угода про взаємне забезпечення таємності винаходів, пов'язаних з обороною на які було подано заявку на патентування, угода НАТО про передачу технічної інформації у цілях оборони.
- 5) Уможливлення перспективи доступу до інформації системи АТОМАЛ, передбачає підписання угоди про співробітництво інформації з питань атомної енергії, виконання адміністративних механізмів реалізації угоди.
- 6) Внутрішнє законодавство країн-претендентів має бути якомога пов'язані з усіма іншими механізмами та практиками їх застосування, які керуються співпрацею в НАТО.

Робочі семінари організовані Групою НАТО. Включатимуть інформування з правових питань і обговорення заходів, які необхідно виконати. Країни-претенденти повинні надати інформацію про існуючі правові механізми та дії, необхідні для приєднання до цих угод, зокрема про те, чи є конституційні, або юридичні перешкоди на шляху їх впровадження. Окрім того, країни-претенденти зобов'язані повідомити про те, чи може внутрішнє законодавство перешкоджати їм безпосередньо та повністю брати участь у діяльності Альянсу. Відповідно усі претенденти можуть обмінюватися досвідом та інформацією щодо цього питання.

1.3 ПЕРЕВАГИ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЧЛЕНСТВА В НАТО

Найпоширенішими перевагами членства в НАТО є гарантія безпеки, територіальної цілісності, недоторканості кордонів і суверенітету країни. Основою Північноатлантичного договору є гарантії, які надає членство. Договір гарантує, що жодна країна-член Альянсу не буде змушена вирішувати основні проблеми безпеки у разі збройного нападу лише на власні сили та економічні ресурси. Тим не менш, жодна нація не позбавляється права виконувати свої національні зобов'язання перед своїми громадянами. Кожна країна продовжує відповідати за свою безпеку самостійно. А членство в НАТО не вирішує всі проблеми за них, а тільки може надати допомогу та підтримку заради Альянсу. Відповідно країни-члени можуть спільно вирішувати важливі питання національної безпеки. Таким чином, у країн-членів з'являється відчуття спільної безпеки, що сприяє їх загальній стабільності, незважаючи на різницю у становищі та військовому потенціалі. Крім того, це сприяє розвитку економіки країни, оскільки участь у системі колективної безпеки, яку створюють країни-члени НАТО, вигідніша, ніж забезпечення власної оборони. Це пов'язано з тим, що участь у цій системі створює сприятливе середовище безпеки на кордонах з іншими країнами-членами, що зменшує податки громадян на утримання власних збройних сил, а також дозволяє заощаджувати, особливо невеликим країнам.

Вступ до Альянсу дає потужний стимул для проведення необхідних реформ, щоб підвищити рівень життя громадян до рівня розвинених демократій. Перехід на високі стандарти НАТО в усіх сферах – політичній, економічній, і військовій – є умовою вступу до НАТО. Але крім очевидних

плюсів такого партнерства, є і неочевидні мінуси, які значною мірою впливають на устрій країн-членів. Основними плюсами членства в НАТО є:

- Надання гарантій безпеки, відповідно до яких напад на країну-члена означає напад на всіх країн-членів НАТО.
- Надання “ядерної гарантії”, відповідно до яких напад на члена Альянсу з використанням ядерного, хімічного, або бактеріальної зброї буде означати активну відповідь із боку ядерних держав-членів НАТО (США, Великобританія, Франція).
- Вступ до НАТО суттєво знижує ризик війни проти члена Альянсу.
- Зміцнення політичної незалежності після вступу. Захищеність від зовнішнього втручання у внутрішні справи та політичні процеси іноземних держав (насамперед, не членів НАТО) у відповідності зі стандартами внутрішньої безпеки НАТО.
- Абсолютна ліквідація можливості зовнішньополітичних провокацій.
- Зміцнення територіальної цілісності, що дає можливість зменшенню сепаратизму.
- Відносно невелика вартість вступу, спираючись на досвід країн Східної Європи.
- НАТО не вимагає масового переозброєння, тож за країною-учасницею залишається право вільної закупівлі зброї та військової комплектації різного виробника на власний розсуд.
- НАТО не вимагає від своїх членів припинення військово-технічного співробітництва з іншими державами.
- Стрімке збільшення іноземних інвестицій після вступу у НАТО, оскільки безпеки напряму пов’язана з економікою. Яскравим прикладом є Польща, Чехія і Угорщина чий інвестиції від іноземних інвесторів збільшилися в 3,5 рази після вступу в НАТО.
- Вступ в Альянс передбачає відкриття нових можливостей для конкурентоспроможних оборонних виробництв.

- Вступ також передбачає покращення клімату для здійснення підприємницької діяльності, зокрема супроводжуються покращенням міжнародно інвестиційного іміджу.
- Членство в НАТО різко покращує вектор євроінтеграції для країн, які не являються членами ЄС.
- Перспектива покращення політичного становища на світовій арені.

Проте незважаючи на доволі привабливі переваги, по іншу сторону стоять також і неочевидні недоліки:

- Приєднання до НАТО вимагає величезних зусиль, послідовності дій та щоденної кропіткої праці. В той же момент демократичні перетворення суспільства країн-претендентів, вдосконалення системи державного адміністрування, піднесення місцевої економіки, професіоналізація армії на шляху до НАТО, є безперечно позитивними процесами, хоча вони супроводжуються повільністю, складністю, а на деяких етапах можуть мати неоднозначне трактування.
- Ризик зменшення вітчизняних підприємств, які не встигнуть швидко реагувати на інвестиційний бум, та зі зростанням конкуренції у своїй ніші будуть змушені закритися.

Оцінюючи можливі негативні наслідки будь-якого розвитку інтеграції з НАТО, повинні якісно та компетентно співвідноситися з його перевагами. У цьому зв'язку переваг від членства в НАТО дедалі більше аніж недоліків, про це яскраво свідчить досвід 9 країн Центральної і Східної Європи, які за останні роки приєдналися до Альянсу.

РОЗДІЛ 2 ДОСВІД ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ ДЕРЖАВ ВСТУПУ ТА ЧЛЕНСТВО В НАТО

2.1 ДОСВІД КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВНІЧНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

До розвалу Вашингтонського Договору в Центрально-Східній Європі вже існувало прагнення до співпраці та поглиблених зав'язків з НАТО. Це стало результатом болісного розуміння того, що НАТО, а не СРСР, є ба не єдиним можливим гарантом державного суверенітету та безпеки, і того, що ОВД виснажує національні бюджети надмірними та місцями не розумними витратами на воєнні потреби. Після Лондонської ініціативи глав держав і урядів країн НАТО 1990 року про налагодження партнерських відносин, консультація з країнами Центральної та Східної Європи дійсно набули поширення та привели до позитивних наслідків, як для Альянсу так і для нових представників. На цьому етапі варто проаналізувати та порівняти досвід зарубіжних країн Центральної та Східної Європи на шляху до НАТО.

У квітні 1949 року Норвегія була однією з дванадцяти країн, які заснували Північноатлантичну організацію. Сьогодні Норвегія спроможна самотійно надавати собі безпеку, не потребуючи захисту від НАТО, але таке становище було не завжди. Передумовою сильного воєнного становища для Норвегії стала Друга світова війна, яка розпочалася для них несподіваним фашистським нападом Німеччини у квітні 1940 року. Незважаючи на

допомогу з боку Англії та Польщі, норвезький воєнний опір протримався з квітня по червень 1940 року. Протистояння фашизму продовжувалося для Норвегії та за її межами, та набуло різної форми. Король Норвегії та уряд переїхали до Лондона, де за підтримки Англії створили армію, флот і авіацію. Для цього країна мала достатньо грошової спроможності, головним чином за рахунок міжнародних перевезень, які виконував Норвезький торговий флот, який перебував за межами країни.

Політики Норвегії усвідомлювали, що відсутність такої підтримки, яку їм надала Англія, у майбутньому може змінити курс розвитку країни. Оскільки займає важливе та панівне геополітичне місце, маючи під своїм контролем Північну Атлантику, або Північно морський торговий шлях. Норвегія боялася СРСР, його експанської політики комунізму та сталінського режиму післявоєнного часу, адже мала яскравий приклад сусідської Фінляндії у 1939 році. Незважаючи на це восени 1944 року місцеве населення доволі радісно зустріло радянські війська, а вже на післявоєнних виборах вона дало свої наслідки, у вигляді 13 відсотків комуністів, які вступили до вищого законодавчого органу. Вони активно просували наративи проти членства в НАТО, та зібрали чимало прихильників нейтрального статусу держави. Та невдовзі суспільство Норвегії засудило силову політику СРСР проти волі чехів на самовираження та самоідентичність в 1948 році в Чехословаччині. Політика Норвегії прагнула захищати власні інтереси своєї країни в системі колективної безпеки. Тому було запропоновано створення Північноєвропейського оборонного альянсу. Та згодом швидко стало зрозуміло, що така організація не спроможна власними силами захиститися від глобальних небезпек, таких як потенційна воєнна експансія СРСР. Більшість країн Європи усвідомлюючи імперські прагнення СРСР, тому усвідомлювали важливість та актуальність створенні політичного та військового союзу Європи та Америки.

Побоюючись реакції СРСР на вступ Норвегії до військово-політичного союзу, політична еліта та уряд Норвегії демонстративно показував

миролюбну зовнішню політику, підкреслюючи прагнення створити безпечну національну систему безпеки та оборони, які не направлені проти СРСР. На той період Норвегією керувала Робоча партія. Після довгих та тривалих переговорів партія погодилась винести питання вступу до Північноатлантичного Альянсу, на розгляд парламенту. Який в свою чергу прийняв позитивне рішення. Проте Норвегія не вступила в ЄС, вважаючи що ЄС та НАТО є різними речами. Незважаючи на це, Норвегія тісно співпрацює з ЄС у різних сферах, включаючи зовнішню та оборонну співпрацю, візову та культурну співпрацю, а також є членом внутрішньоєвропейського ринку ЄС.

На початку 1980-х років Польща зіткнулася з проблемою вибору концепції та політики національної безпеки та захисту національних інтересів, проте з 1989 року це питання не було теоретичним. У рамках Варшавського договору Польща відмовляється від гарантій СРСР. З плином часу поляки переконались, що спроба лібералізації та демократизації Росії виявилась невдалою, бо більше Росія повернулася до традиційних деспотичних форм управління політикою. Це було очевидним дивлячись на відносини Росії з Білоруссю, Україною, Молдовою та Балтійськими країнами. Проте поляки вбачали у Сполучених Штатах сильного партнера, який мав глобальний вплив та був гегемоном на політичній арені. А союз з такою державою давав гарантії польській нації у забезпеченні власної національної безпеки.

Історично європейські країни пов'язані між собою ворожістю, конфліктами та претензіями, але насамперед їх об'єднує одне, спільне відчуття загрози національній безпеці. Польща вбачає в Росії саме таке потенційне джерело загрози. Невизначеність політики Польщі у питаннях власної безпеки та курсу політики посіяла хаос у Європі, який був доволі вигідний Росії. Продовження курсу невизначеності не обіцяла нічого доброго для Польщі, а політика Росії стосовно колишніх пострадянських республік, котра включала в себе погрози, шантаж, економічний тиск, переконала у правильності вектору євроатлантичного вибору. Тому бажання вступу до

НАТО та ЄС було доволі змістовним та логічним вибором. Уряд Польщі усвідомлював, що саме ці дві міжнародні організації і є гарант безпеки та зростання на континенті. Польща отримала запрошення до НАТО на Мадридському саміті в липні 1997 року. Політика безпеки Польщі та її пріоритети були розроблені у 1999 році, але політики ще довго говорили про це протягом двох років. Політичні партії та політики Польщі переконані, що вступ до НАТО був правильним, оскільки не було жодних переконливих альтернатив. Проте Польща стикнулася з низкою проблем, котрі гальмували реалізацію північноатлантичної інтеграції:

- Знаходження російських військ на території Польщі.
- Економічна криза з якою стикнулася Польща.
- Розбіжність у оцінці предметів майбутньої політики національної безпеки.
- Наявність пропагандистського наративу у суспільстві стосовно НАТО, як про агресивний та небезпечний воєнний альянс.
- Конфлікт цінностей та інтересів західного світу, які були чужими та лякаючими для польського суспільства.

Поляки спершу розпочали боротьбу з пропагандистськими наративами та стереотипами. Насамперед інтеграція надавала безмежний доступ у інформації, можливість вільно подорожувати, гарантія свободи слова та політичної активності в країні. З початку 1980-х Польща розпочала політику уникнення будь-яких дій, які б стимулювали агресію зі сторони СРСР. Незважаючи на нові політичні орієнтири посткомуністичні сили нікуди не зникли, а перейшли на соціал-демократичну платформу. Їх вплив на політичну свідомість мас доволі сильно зменшився, а соціальні групи старого ладу не наважувались пропагандувати проросійську альтернативу розвитку системи національної безпеки в Польщі. Але тим самим дорікали польському уряду на просту заміну Москви на Брюссель.

В буремні часи переорієнтування польської політики запропонували концепцію “третього шляху”, яка передбачала політику нейтралітету, неприєднання ані на Захід, ані на Схід. В основі лежала концепція неприєднання до жодних воєнно-політичних блоків, утримання від участі у прийнятті жодних міжнародних зобов’язань, що в перспективі гарантувало уникнення від міждержавних конфліктів. Розглядався і проект тимчасового військового нейтралітету. Проте жодна з даних альтернативних концепцій розвитку не була вигідна, зважаючи на геополітичне становище Польщі, стан економіки та військової структури, унеможливлювали забезпечення оборони власними силами. У результаті цього уряд Польщі вирішив у листопаді 1992 р. йти євроатлантичним шляхом, акцентуючи увагу польського соціуму, що це головна умова польської національної безпеки. Напередодні цього Польща вийшла з Варшавського договору в березні 1992 року. Та у 1993 року всі польські політики одноголосно погодились, країна повинна стати повноправним членом НАТО. Польська громадськість також підтримала цю думку, близько 57 відсотків населення підтримало вступ до НАТО, а в 1996 році позначка суспільної підтримки збільшилася до 73 відсотків.

На початку 1990-х років розпочалась демократизація як у польській державі, так і в суспільстві. Підготовка Польщі до Північноатлантичного орієнтування була однією з найбільш важливих національних дискусій. Проте самі структури НАТО на той момент не були готові до розширення Альянсу на країни Центральної та Східної Європи. Політики правого та лівого спектру швидко дійшли консенсусу, що країна повинна стати в найближчий час повноправним членом НАТО. Ключовою фігурою даного періоду, та значну роль відіграв президент Польщі Лех Валенса. В той момент всі усвідомлювали, що до Альянсу приєднується безпосередньо країна, а не армія. Польща перейшла від заяви про свої наміри, до щоденної

роботи, щоб продемонструвати країни Західної Європи, США, а також Росію, що приєднання до НАТО створить безпечну економічну зону.

У липні 1994 року схвалила індивідуальну програму “Партнерство заради миру”, відомого як ПЗМ. Через три роки 28 липня 1997 року в Мадриді була прийнята декларація, яка містила шість параграфів, які спонукали Польщу розпочати переговори про приєднання в НАТО. Після цього в польському суспільстві була проведена значна інформаційна кампанія та лобіювання цього питання серед політичних еліт, що безпосередньо вплинуло на думку громадськості. У країні були як прихильники, так і противники вступу Польщі до НАТО. В парламентах країн-членів НАТО польські цілі були підтримані. 12 березня 1999 року уряд оголосив, про успішне приєднання Польщі до Альянсу, що забезпечило національну безпеку на роки.

Словаччина, де чисельність населення складає 5,5 мільйонів людей, переконана, що вступ до НАТО та ЄС допомагатиме їй розвинути демократію. Словаки вважають, що членство в НАТО дало їм почуття безпеки та захищеності, а також стало гарантом їхньої незалежності. Словаччина зміцнила свою позицію у світі відчуючи комфорт та значимість у міжнародних відносинах. Тому у 1993 році вирішила відокремитися від Чехії, оскільки не знаходила спільну мову не тільки в політичних питаннях, а й в соціальних. Поділ країни відбувся цивілізовано, без конфліктів і участі посередників ззовні.

У 1997 році референдум про вступ в НАТО не відбувся, оскільки у ньому взяло участь лише 6 відсотків населення. Тема вступу до Альянсу не була популярна серед населення. Незважаючи на це, вже в 1998-1999 роках за НАТО висловилося вже 28 відсотків населення, а в 2005 році цей відсоток зріс до 40-50 відсотків. В очах словаків війна в Югославії підірвала авторитет НАТО, особливого обурення зазнала воєнна операція проти сербів, які сприймаються як близькі історичні сусіди нації. Але й нейтральний статус країн був неможливий, через

низку політичних та економічних причин. Уряд і парламент Словаччини однозначно вважав, що вони не мають спеціальних знань та можливостей для вирішення потенційних конфліктів і загроз національної безпеки, тому вступ до НАТО був вимушеним і логічним з точки зору перспектив національного суверенітету.

У листопаді 2002 року, на черговому засіданні Празького саміту НАТО, було висунуто пропозицію стосовно приєднання до Альянсу, в рамках другого етапу розширення. Пройшовши буремний та нелегкий шлях з 1998 по 2004 рік, Словаччина покращила та модернізувала свою економіку та підтримує демократію, верховенство права людини, та вступила до НАТО. 8 травня 2003 року Сенат США одноголосно схвалив резолюцію про вступ Словаччини до НАТО. Це стало каталізатором проведення серйозних реформ, які стосувалися реорганізації та підвищення кваліфікації власної армії, перевівши її на більш професійну основу, та скоротивши чисельність в чотири рази.

Представники Словаччини стверджують, що членство в НАТО сприяло інвестиціям міжнародного капіталу до економіки країни. На даний момент витрати Словаччини на оборону становлять від 1,8 до 1,9 відсотка від держбюджету. Аналітики стверджують, що навіть збільшення до трьох, чи п'яти відсотків від державного бюджету не змогли б створити теперішній рівень обороноздатності без участі в Альянсі. Словаки усвідомлюють, що НАТО дало їм можливість розвиватися без обмежень. Але не зважаючи на позитивний аспект, довелось зіштовхнутися з деякими труднощами, які вимагали рішучого вирішення, таких як: перебудова оборонної галузі відповідно до вимог НАТО. Тим не менш, переваги, які країна отримала, значно перевищують перешкоди, з якими зіткнулася Словаччина.

Угорщина переконана, що є успішною європейською країною, завдяки вступу в НАТО, ЄС та Ради Європи. Угорці споконвіків прагнули створити демократичну державу, яка гарантувала б безпеку та

процвітання на європейському просторі. Для угорців ці міжнародні організації були гарантом демократії, свободи, верховенство права. Тим не менш, для Угорщини НАТО було пріоритетною організацією, оскільки це був сучасний воєнно-політичний союз, який забезпечував глобальний колективний захист. Цей вектор розвитку підтримував не тільки уряд, а й народ. Членство в НАТО вирішило багато нагальних інтересів:

- Отримання системи зовнішньої безпеки.
- Стабільний економічний розвиток, який забезпечило членство в НАТО.
- Отримання міжнародного визнання та репутації на політичній арені.
- Перспективний та конкурентний розвиток власних збройних сил.
- Модернізація, та перехід на професійний рівень армії, де НАТО виступило головним каталізатором.

Сьогодні угорці констатують той факт, що впродовж своєї тисячолітньої історії вони не мали такий високий рівень захищеності. А членство в Альянсі стало не тільки фінансово вигідним, але й зекономило матеріальний і людський ресурс при організації національної безпеки. Збільшення міжнародних інвестицій, також було ключовим позитивним фактором членства. Маневреність у зовнішньополітичному просторі, та становлення Угорщини зоною стабільності у Східній та Південно-Східній Європі, стало неабияким плюсом від членства в Альянсі. Сьогодні угорці стверджують, що для ефективної інтеграції в НАТО потрібна рішення не тільки уряду чи політичних сил, а безпосередня підтримка народу.

З моменту розпаду Чехословацької Соціалістичної Республіки 1993 року Чеська Республіка заявила, що має намір вступити до НАТО та ЄС. На той момент на території республіки проживало близько 10 мільйонів людей, армія складалася з 100000 особового складу, що становить 1 відсоток від кількості населення. На сьогоднішній день Чеська Республіка налічує 35000 солдатів, 30 танків та 14 надзвукових літаки. Чехи вважають, що зміна структури збройних сил була частиною тих змін, які країна

переслідувала для забезпечення національної безпеки та оборони під час економічної реформи. Фактично вступ ЧР до НАТО ознаменував початок трансформації армії. Міністерство оборони очолили цивільні люди, чого раніше не бувало. За останні десять років у Міністерстві оборони змінилося сім міністрів, всі які були цивільними особами. Кожен з яких бачив реформу армії в своєму індивідуальному контексті.

Чеська республіка отримала запрошення на членство в НАТО разом з Угорщиною та Польщею на Мадридському саміті НАТО у липні 1997 року. Весною 1999 року підтримка народу стосовно вступу Чехії до НАТО становила більше 50 відсотків. Проте коефіцієнт осіб з військового середовища, котрі активно підтримали членство в Альянсі становив 90 відсотків.

Чеський парламент демонстрував активну підтримку приєднання країни до Альянсу, виділяючи цим самим 2,2 відсотки внутрішнього валового продукту щороку на потреби воєнної структури. Проте через відсутність чіткості політичного завдання, перед збройними силами, великий відсоток виділених коштів використовувався не раціонально. Незважаючи на це НАТО надавало активну підтримку, вбачаючи в Чеській Республіці надійного партнера. Активні консультації, фінансова допомога яскраво демонстрували основні стандарти Альянсу, але головну пріоритетну роль повинно було відіграти керівництво та суспільство країни-претендента. Наразі Чехія є надійним партнером ЄС та повноправним членом НАТО, з стрімко ростучою економікою.

Румунський досвід вступу в НАТО є доволі цікавим прикладом шляху до членства. Після вступу в Альянс Румунія переконана, що отримала безпеку та стабільність, а також більший міжнародний престиж і вагомість на політичному просторі Європи. Як зауважують історики, Румунія раніше не мала такого рівня безпеки. Найбільше переваг від вступу до Альянсу відчуло коло бізнесу країни. У 1989 році в країні були запуснені процеси демократизації за підтримки не тільки уряду, але й еліт бізнесу, котрі

ставили собі за мету бути рівними партнерами у європейському суспільстві. Румуни хотіли продемонструвати всьому світу, що після вступу в НАТО вони залишаться економічно та політично безпечними, стабільними та передбачуваними. Це ознаменувало для еліт бізнесу, що їх інвестиції будуть захищені.

Починаючи з 1990 року основною метою зовнішньої політики Румунії була інтеграція в НАТО. Політики та населення підтримували це бажання. Румуни протягом багатьох років проводили реформи в політиці, економіці, армії та соціальних сферах. Міністр іноземних справ Румунії заявив, що країна прагне стати повноправним членом НАТО у травні 2000 року у Вільнюсі. На Празькому саміті в листопаді 2002 року Румунія отримала запрошення вступити до Альянсу. У травні 2003 року Сенат США схвалив це конституційно, зберігаючи усі ратифікаційні грамоти країн-учасниць Вашингтонського договору 1949 року. Після успішного членства в НАТО політична та економічна ситуація в Румунії покращилася, чому надавали підтвердження 85 відсотків громадян. У країні вважали, що вона відновила цінності, які підтримувала протягом тривалої історії, за винятком періоду, коли в країні панувала комуністична ідеологія. Натовські стандарти допомогли румунам вступити до ЄС. Суспільство прагнуло до реконструкції, оскільки це вбачало прогресивний розвиток і відповідало вимогам НАТО і ЄС. Як член НАТО Румунія прагне вирішити конфлікти в регіонах, які не є членами Альянсу: Балкани, Кавказ та Республіка Молдова. Румунія активно виступає за створення стабільної безпеки та захисту Чорноморського регіону.

2.2 ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ КРАЇН БАЛТІЇ

Естонія, Литва та Латвія, як і інші колишні радянські республіки, після здобуття незалежності були змушені визначити стратегічні пріоритети та цілі зовнішньої політики. У результаті країни Балтії одразу заявили про свою спрямованість на Захід і зробили інтеграцію в ЄС і НАТО своїми головними національними цілями. Після тривалої та наполегливої праці ця мета була досягнута.

Причини вступу країн Балтії до НАТО включають ідеологічні, історичні, військово-політичні та економічні фактори. Лідери спільно заявили про важливість безпеки, економічної допомоги, зростання та розвитку, а також участі у спільній європейській політиці нацбезпеки для своїх країн. Згідно з цією метою, спосіб реалізації полягає в тому, щоб швидко зміцнити відносини з Європою і орієнтуватися на Захід, а також розірвати більшість відносин з Росією для політичного зміцнення її позицій на Заході. Країни Балтії вважаються основною частиною західної цивілізації, і вони сильно постраждали внаслідок Другої світової війни та пізніше радянської експансії. Тому, виходячи з цього, деякі глобальні авторитети західної політики не визнавали легітимності приєднання регіону до Радянського Союзу. Це стало ключовим фактором стрімкого розвитку політичних відносин між Заходом і країнами Балтії в 1990-х роках.

Крім того, більшість західноєвропейців вважають, що країни ЄС вирішили швидко співпрацювати з країнами Балтії з політичних, а не економічних причин. Більш того, офіційні політичні особи неодноразово висловлювали свою точку зору. Яскравим прикладом є виступ колишнього комісара Єврокомісії Ф. Кемерона. Він заявив, що розширення НАТО на схід є політичним зобов'язанням Альянсу, яке сприятиме миру, безпеці, стабільності та прогресу в Європі. Приєднання країн Балтії покликане зміцнити демократію та стабільність у країнах, які покінчили зі своїм тоталітарним минулим.

Німеччина зосередилася на збільшенні свого економічного та політичного впливу в Центральній та Східній Європі після падіння комуністичних режимів і розпаду Радянського Союзу. Це призвело до нових обставин. Розширення ЄС на Схід було однією з головних цілей її зовнішньої політики наприкінці 1990-х років. Таким чином, у травні 2000 року Й. Фішер, міністр закордонних справ ФРН, у своїй промові в Берліні чітко висловив позицію Німеччини щодо включення країн Балтії до ЄС. Він заявив, що розширення ЄС таким чином є законним і необхідним. Він сказав, що Європа має вибрати між ерозією та інтеграцією. Таке лобіювання інтересів пов'язане з економічним потенціалом країн Балтії та їх стратегічним положенням, яке стає все більш важливим. Тим більше, що Німеччина була одним із основних торгових партнерів балтійських республік ще за радянських часів. Включення нових країн до ЄС дає Німеччині можливість використовувати дешеву робочу силу та розширити гарантовані ринки для експорту товарів і капіталів.

Німеччина зосередилася на збільшенні свого економічного та політичного впливу в Центральній та Східній Європі після падіння комуністичних режимів і розпаду Радянського Союзу. Це призвело до нових обставин в геополітичному середовищі Європи. Розширення ЄС на Схід було однією з головних цілей її зовнішньої політики наприкінці 1990-х років. Таким чином, у травні 2000 року Й. Фішер, міністр закордонних справ ФРН, у своїй промові в Берліні чітко висловив позицію Німеччини щодо включення країн Балтії до ЄС. Він заявив, що розширення ЄС таким чином є законним і необхідним. Він зауважив, що Європа має вибрати між ерозією та інтеграцією. Таке лобіювання інтересів пов'язане з економічним потенціалом країн Балтії та їх стратегічним положенням, яке стає все більш важливим. Тим більше, що Німеччина була одним із основних торгових партнерів балтійських республік ще за радянських часів.

Таким чином, існує три етапи процесу приєднання Латвії, Литви та Естонії до ЄС. У 1991 році ЕС встановив дипломатичні відносини з країнами Балтії.

Перший етап закінчився у 1995 році підписанням угод про асоціацію, які заклали основу для політичної та економічної співпраці на наступні роки. На цьому етапі відбувається початок дискусії та включення країн Балтії до сфери економічної політики ЄС. У червні 1993 року в Копенгагені відбулося важливе засідання Європейської Ради, на якому було прийнято політичне рішення про можливість розширення на Схід і встановлено критерії для держав-кандидатів. Політичні вимоги включали стабільність демократичних інституцій, правову державність, дотримання прав людини, повага та захист прав меншин, а економічні вимоги включали ринкову економіку, здатність ефективно керувати економікою. Не менш значним було засідання Європейської Ради в Ессені в грудні 1994 року, на якому було ухвалено “Загальну стратегію прийняття нових членів”. Ця стратегія визначає основні шляхи та процедури для держав-кандидатів отримати повноправне членство.

У червні 1995 року ЄС і три балтійські держави підписали Європейську угоду про асоціацію, що ознаменувало другий етап відносин між ЄС і країнами Балтії. Європейські угоди утворюють правову основу для двосторонніх відносин між країнами-членами ЄС. Вони охоплюють торгівлю, політичний дискурс, правову точність і відповідність, а також багато інших аспектів партнерства. Нації Балтії отримали можливість продовжити інтеграцію своїх ринків до ЄС, брати участь у зустрічах Ради з іншими країнами Центральної та Східної Європи та зосередитися на досягненні відповідності правовим нормам ЄС у розвитку своїх внутрішніх і регіональних ринків. Це стало каталізатором, переходу до нового рівня відносин, коли обидві сторони вже чітко визначили свої цілі та обов’язки на шляху до інтеграції. Наприкінці 1995 року країни Балтії подали заявки на вступ до ЄС. Латвія, Естонія та Литва подали заявки в жовтні, листопаді та грудні відповідно. Задача Єврокомісії полягала в тому, щоб оцінити стан трансформаційних перетворень у країнах-кандидатах, щоб визначити групу

держав, які мали б розпочати переговори про майбутній вступ. У цьому контексті досягнення країн Балтії були досить різними.

Незважаючи на спільну політику реформ, лише Естонія змогла подолати економічні труднощі, хоча всі три балтійські країни провели політичні реформи. Найскладнішим стало також питання зміни *acquis communautaire*. *Acquis communautaire* — це правова система ЄС, яке включає рішення Суду ЄС, декларації та резолюції, закони, які застосовуються до угод, заходи у сфері зовнішньої та безпекової політики, правосуддя та внутрішніх справ, а також міжнародні угоди, укладені Спільнотою та державами-членами між собою щодо діяльності Союзу. Таким чином, кожна з трьох балтійських країн докладає багато зусиль, щоб приєднатися до ЄС.

Тим не менш, серед трьох країн Балтії Литва мала найменшу ймовірність вступити до ЄС. Колишній посол Литви в ЄС та відповідальний за питання європейської інтеграції, голова Європейського комітету, “Литва рухається в останньому вагоні, не враховуючи Болгарії та Румунії”. У першій половині 1990-х років політичні сили Литви не приділяли значної уваги питанням відносин з ЄС, що призвело до хаосу в заявах політиків. Це ще більше погіршило ситуацію для країни. Так, Казіміра Прунскене, член Партії праці, заявила в 1990 році: “Один із найперспективніших шляхів повернення Литви в Європу проходить крізь переосмислення та матеріалізацію поняття Північного регіону”. Вже в той час, коли Гедзімінас Вагнорюс, представник партії “Саюдіс”, очоливши уряд Литви, було підкреслено важливість інтеграції у світовий ринок, особливо європейський ринок. У програмі уряду Адольфаса Слезевічуса, члена партії праці, лише в 1994 році Литва чітко визначила свої цілі щодо розвитку політичних і економічних відносин із країнами ЄС. У 1994-1996 роках його уряд зміг розпочати євроінтеграцію, підписавши “Європейські угоди” та подавши заявку на вступ до ЄС у 1995 році. Президент Литви Альгірдас Бразаускас 19 квітня 1997 року в своєму особистому зверненні до Європейської Комісії підкреслив, що Литва

продовжує слідувати своєму курсу євроінтеграції та закликав усі європейські країни співпрацювати один з одним.

Естонія була першою, хто перейшов до третього етапу відносин з ЄС, тобто до початку перед вступних переговорів, ніж інші дві країни, через цю нерівну динаміку внутрішніх перетворень. Так, на засіданні Європейської Ради в Люксембурзі в грудні 1997 року було прийнято рішення розпочати переговори про вступ з шести країн, з яких лише Естонія була балтійською. В 1999 році на засіданні Європейської Ради в Гельсінкі було прийнято подібне рішення щодо Латвії та Литви, інших кандидатів. Тим не менш, щоб гарантувати рівні можливості для кожної нації вступити в ЄС, було вирішено, що кінцевий термін вступу буде залежати від дати початку переговорів.

Є багато причин, чому Естонія була першою з країн Балтії, яка отримала можливість стати членом ЄС. Естонія була першою країною, яка наблизилася до вимог ЄС у сфері економіки, за словами експертів британського дослідницького центру “The Economist Intelligence Unit”. Розвиток економіки країни був динамічним і стабільним завдяки ефективній економічній політиці уряду. На думку естонських науковців, причина швидкого розвитку Естонії полягала в тому, що через історичні події та зв’язки з Фінляндією вона належала до категорії “успішних північноєвропейських держав”. Естонія стала прикладом для північноєвропейських країн із їхньою особливою політичною культурою, яка базується на чесності та відкритості політиків, корпоративних домовленостях як спосіб узгодження інтересів, міжнародній відкритості та прозорості політичних процесів. Крім того, дослідники підкреслюють, що етнічна та ідеологічна ідентичність естонських і латвійських політиків була більшою. Крім того, вплинула зовнішня сила — значна кількість міжнародних контактів, проектів, допомоги та інвестицій були спрямовані саме на Естонію. Варто відзначити, що ще під час радянського періоду Естонія мала найбільший зв’язок із західноєвропейськими країнами, особливо в 1970-х і 80-х роках, завдяки

географічній близькості до Фінляндії та великій кількості естонських емігрантів у Швецію. Угода про вступ країн Балтії до Європейського Союзу була підписана на саміті ЄС у Афінах 16 квітня 2003 року, завершуючи третій етап відносин між ЄС і країнами Балтії. Референдуми в країнах Балтії показали, що люди підтримують євроінтеграцію. У Литві це становило 90%, а в Латвії та Естонії 67%. Таким чином, з 1 травня 2004 року Балтійські держави стали повноправними членами Європейського Союзу.

Однак більшість країн Балтії прагнули стати повноправними членами НАТО. В цьому випадку їх мотивація пов'язана з побоювання щодо посягань з боку Російської Федерації. У колективній роботі Литовського Інституту Міжнародних Відносин літовський дослідник Айваріс Странг каже: “Бажання балтійських країн приєднатися до Альянсу безсумнівно продиктовано їх бажанням отримати строгі гарантії безпеки від можливих майбутніх загроз з боку Росії”. Олександр Вахрамєєв стверджує, що членство в НАТО стимулює прагнення країн Балтії відчувати себе частиною цивілізованої, демократичної Європи та західного співтовариства, яке захистило б їх від можливої загрози з боку Росії та запобігло б повторенню того, що сталося з балтійськими державами в 1940 році. Сьогодні така загроза є реальною, що свідчить про те, що країни Балтії обрали правильний курс зовнішньополітичної політики.

Не менш важливим є психологічний аспект проблеми: членство в НАТО розвіє страхи балтійських країн щодо перетворення їхнього регіону в «сіру зону» і дозволить їм відчувати себе частиною європейської цивілізації, а не узбіччям. Це дозволить їм відчувати себе частиною західної культури, частиною якої вони завжди вважали себе.

З іншого боку, в самому Альянсі не було єдиної думки щодо того, як країни Балтії можуть приєднатися до НАТО. Німеччина і Франція сказали, що вони враховують думку Росії щодо того, як будувати нову структуру європейської безпеки. Вони також хотіли переконати партнерів по коаліції, особливо США,

розглянути варіанти розширення НАТО, які запобігають агресії Росії. Зокрема, було запропоновано гарантувати безпеку країн Балтії, які вони потребують в ЄС. Країни південного флангу НАТО, такі як Італія, Іспанія, Португалія, Греція та Туреччина, були обережними щодо вступу країн Балтії в НАТО. Вони також виступали проти надання Москві будь-яких компенсацій у випадку, якщо країни Балтії все ж таки приєднуються до Альянсу.

Данія, Норвегія, Польща, Чехія та Угорщина були рішуче за вступу країн Балтії в НАТО. Вони стверджували, що інтеграція країн Балтії до Альянсу є лише питанням часу, оскільки Захід продовжуватиме виконувати свої історичні зобов'язання перед державами цього регіону. Отже, вони вважають, що приєднання Литви, Латвії та Естонії до НАТО є корисним для стримування Росії, оскільки швидке приєднання призведе до зникнення основного перешкоди у відносинах з Альянсом. Британія, з іншого боку, боялася втратити свій вплив на процес європейської інтеграції, тому вирішила не протистояти Парижу та Берліну і не підтримувати вступ країн Балтії в НАТО. Крім того, Лондон неодноразово висловлював занепокоєння щодо можливості значного зниження керованості блоком, якщо колишні республіки СРСР приєднуються до нього. З іншого боку, очевидно, що англійці, будучи надійним союзником Сполучених Штатів, беззастережно погодяться з будь-яким варіантом розширення альянсу, запропонованим американцями. Хоча Вашингтон утримувався від оприлюднення свого списку кандидатів, він намагався зупинити розмову про те, що складає “друга хвиля” розширення серед союзників. До того, як адміністрація Сполучених Штатів розглянула кожну деталь, пов'язану з формуванням політичної лінії на російському напрямку, адміністрація не планувала вводити додаткові санкції проти Росії. Таким чином, уряд США вивчав потенційну реакцію Росії на певні кроки Сполучених Штатів у важливих сферах двосторонньої взаємодії. Це було зроблено з метою прийняття рішення між ризиком значного погіршення відносин з Росією та наміром остаточно вивести країни Балтії

з-під впливу Росії. Тим не менш, він поступово реалізував свої задуми щодо створення “санітарного кордону”, якого безпосередньою частиною є країни Балтії.

Таким чином, коли НАТО схвалив ініціативу «Партнерство заради миру» в грудні 1994 року, балтійські країни оголосили, що вони візьмуть найактивнішу участь у її реалізації. Незабаром почалося переоснащення їхніх військ відповідно до вимог НАТО. Спільний миротворчий батальйон (БАЛТБЕТ) є новим військовим формуванням. За рекомендацією Держдепартаменту США 1 жовтня 1994 року військові міністри Великобританії, Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції погодилися прийняти озброєння та спорядження БАЛТБЕТ на користь північних країн. Військовий коледж безпеки країн Балтії БАЛТ ДЕФКОН, єдина система нагляду за повітряним простором Балтії БАЛТНЕТ і спільний загін військово-морських сил країн Балтії БАЛТРОН були засновані з метою посилення регіональної співпраці між країнами Балтії. Вже в 1997 році було створено БАЛТБЕТ, який працював над операціями, подібними до ситуації в Боснії. Військовослужбовці балтійських країн проходять перепідготовку та навчання на Заході в рамках програми БАЛТ ДЕФКОН. Крім того, західні інструктори, зокрема американські, працювали в збройних силах цих країн.

Крім того, країни Балтії досягли значних успіхів у впровадженні внутрішніх військових реформ. Так, у трьох країнах зріс військовий бюджет. Естонські військові витрати зросли з 1,6% ВВП у 2000 році до 1,8% у 2001 році та 2% у 2002 році. У Литві також зросли витрати на оборону. В 2001 році всі парламентські партії погодилися виділити на військові реформи та модернізацію не менше 2% ВВП у 2001-2004 роках. Латвія мала найнижчі витрати на військові реформи, але країна змогла збільшити свій військовий бюджет до 2% ВВП до 2003 року. Такі успіхи є значними, оскільки країни Балтії, менші за своїм розміром, були змушені починати свою армію з нуля та змінювати свій авторитет після отримання незалежності. Крім того, через

економічні труднощі, з якими зіткнулися країни після отримання незалежності, їм не вдалося створити потужні армії, здатні протистояти збройним силам більших членів Альянсу. Відповідно, країни Балтії намагалися створити спеціалізовані військові підрозділи, щоб підвищити свою значимість як потенційні члени НАТО. Таким чином, Латвія займається створенням засобів хімічного та біологічного захисту, а також виробництвом спеціалізованих боєприпасів і знешкодженням мін. Естонія та її сусіди розробляли засоби знешкодження мін і засоби захисту від кібертероризму, а Литва працювала над медициною та питаннями енергетичної безпеки. Таким чином, у НАТО була розроблена ідея Центрів передового досвіду, яка була схвалена наприкінці 2003 року. Цим новим структурам було доручено виконувати функцію основних джерел експертних знань у будь-якому секторі діяльності Альянсу. Таким чином, центри експертизи НАТО не повинні дублювати один одного і працювати разом під керівництвом головного командування з трансформації НАТО в Норфолку (штат Вірджинія, США). Балтійські країни підтримували військово-політичні акції НАТО, в тому числі дії НАТО проти Югославії, з метою швидкої інтеграції в Альянс і створення іміджу надійного та активного союзника. Президенти Латвії, Литви та Естонії підтримали бомбардування, а військові керівництва балтійських країн заявили, що готові відправити своїх солдатів на Балкани, якщо НАТО попросить про допомогу та сприяння в рамках програми “Партнерство заради миру”. Вже в 1997 році естонська розвідувальна рота та військові з Латвії та Литви брали участь у миротворчій місії НАТО в Боснії і Герцеговині. Всі три країни підтримували миротворчі операції в Косово та Іраку. У 2002 році Естонія, Литва та Латвія направили свої війська для участі в діючих Міжнародних силах під керівництвом НАТО. На саміті у Вашингтоні в 1999 році Угорщина, Польща та Чеська Республіка офіційно приєдналися до НАТО. У 2002 році на саміті в Празі сім країн, включаючи країни Балтії, отримали запрошення вступити до НАТО. На саміті в Стамбулі в 2004 році країни Балтії офіційно стали членами НАТО.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА В СУЧАСНОМУ СВІТІ: КУРС НА ЧЛЕНСТВО В НАТО

3.1 СТАНОВЛЕННЯ ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА НАТО (1991-1997)

У грудні 1991 року Україна проголосила про незалежність після розпаду Радянського Союзу. Нова держава змушена визначити свою роль у світовій безпеці та знайти нових партнерів. Як найбільший військово-політичний союз демократичних країн, увагу українського керівництва привернула НАТО. Вже в 1992 році Україна стала членом Ради північноатлантичного співробітництва (НАСС). Цей крок продемонстрував тверде бажання України налагодити відносини з НАТО.

НАСС була створена для того, щоб дозволити членам НАТО та країнам Центральної та Східної Європи, включаючи колишні республіки СРСР, спілкуватися та співпрацювати. Україні було надано можливість стати членом НАСС, щоб брати участь у багатосторонніх обговореннях питань безпеки, обміном інформацією та обміном досвідом. Це було першим офіційним кроком, який Україна зробила, щоб стати частиною євроатлантичного безпекового простору.

Програма співпраці заради миру (1994)

Приєднання України до Програми «Партнерство заради миру» (PFP) у 1994 році стало наступним важливим етапом у розвитку відносин між Україною та НАТО. PFP була ініціативою НАТО, заснованою у 1994 році, з метою підтримки стабільності, зменшення загрози конфліктів і розвитку більш тісних відносин між членами НАТО та їхніми партнерами. Україна отримала можливість приєднатися до PFP і брати участь у проектах, спрямованих на модернізацію та реформування своєї збройної сили, а також у спільних

військових навчаннях, обміні досвідом і інформацією. Згідно з програмою, країна-партнер повинна була виконати певні зобов'язання щодо демократичного контролю над збройними силами, прозорості військових витрат і поваги до прав людини. Участь України в РФР дозволила українським військовим отримати доступ до сучасних стандартів і практик НАТО, що було важливим кроком у модернізації Збройних сил. Спільні навчання та проекти покращили взаємодію та довіру між українськими та натівськими військовими, що заклало основу для подальшої співпраці.

Підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО 9 липня 1997 року в Мадриді було однією з найважливіших подій у розвитку відносин між Україною та НАТО. У цьому документі визначено основні напрями співпраці, а також закріплено бажання сторін покращити взаємодію в різних сферах. Хартія була першою офіційною заявою, яка визначила унікальний статус України у відносинах з Альянсом. Згідно з Хартією про особливе партнерство, Україна-НАТО мала створити комісію для координації та нагляду за виконанням спільних програм і заходів. Крім того, вона визначила основні напрями співпраці, такі як політичний діалог, військова співпраця, підтримка реформ у сфері безпеки, наукова співпраця та співпраця у сфері цивільного захисту. Закріпивши стратегічний характер співпраці між Україною та НАТО, цей документ став важливим інструментом для подальшого розвитку цих відносин. Він також визначив механізми для поглиблення цих відносин. Отже, перший період співпраці між Україною та НАТО (1991–1997) заклали основу для подальшого розвитку відносин. Участь у Програмі «Партнерство заради миру», підписання Хартії про особливе партнерство та вступ до Ради північноатлантичного співробітництва були ключовими подіями, які визначили стратегічний характер співпраці.

3.2 ПОЧАТОК НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ: РОЗШИРЕННЯ СПІВПРАЦІ (2000-2008)

На початку 2000-х років Україна зіткнулася зі складними геополітичними обставинами. Внутрішньополітичні зміни, економічні проблеми та зовнішні загрози змусили керівництво країни шукати нові способи захисту своєї країни. На зовнішньополітичний курс України вплинули зростаюча агресія Росії та її намагання зберегти Україну у своїй сфері впливу. Під час свого другого терміну президента Леоніда Кучми, який обіймав посаду з 1994 по 2005 рік, було впроваджено значні реформи та посилену співпрацю з НАТО. У 2002 році Кучма офіційно заявив, що Україна хоче приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО (MAP), показуючи міжнародній спільноті, наскільки серйозно вона ставиться до своїх цілей. План дій Україна-НАТО 2002 року був важливим документом, який визначав шляхи співпраці між Україною та Альянсом. Для наближення України до стандартів НАТО Україна мала виконати певні завдання та зобов'язання, зазначені в цьому документі. Реформи в обороні, посилення демократичного контролю над збройними силами та забезпечення політичної стабільності та верховенства права були важливими елементами Плану. Відповідно до цієї стратегії Україна розпочала низку реформ, спрямованих на модернізацію своїх збройних сил, підвищення їх боєздатності та дотримання стандартів НАТО. Скорочення чисельності збройних сил було однією з найважливіших реформ, яка дозволила зосередити ресурси на підвищенні якості підготовки та оснащення солдатів. Крім того, були введені нові механізми прозорості та відповідальності, а також посилено контроль за витратами на оборону.

Основним елементом співпраці з НАТО була політична підтримка з боку уряду та громадськості. Помаранчева революція 2004 року стала переломним моментом, який змінив політичне керівництво країни та підняв настрої про Європу та Атлантику. Багато офіційних заяв і документів свідчать про те, що новий президент Віктор Ющенко, обраний у 2004 році, підтвердив

стратегічний курс на інтеграцію до НАТО. Зростаюча громадська підтримка НАТО також сприяла цьому курсу. На початку 2000-х років опитування показали, що підтримка вступу до НАТО серед українців поступово зростає, але через історичні та геополітичні обставини вона залишалася неоднозначною. Поширення знань про НАТО, його діяльність і переваги членства через освітні програми, семінари та інформаційні кампанії було важливою частиною інформаційної політики.

Військове співробітництво було однією з найважливіших сфер співпраці між Україною та НАТО протягом цього періоду. З 2000 по 2008 роки Україна активно брала участь у багатьох спільних військових навчаннях і операціях НАТО. Це дозволило українським солдатам отримати знання та цінний досвід, необхідні для впровадження стандартів Альянсу. Особливо важливими були навчальні програми, такі як «Щит миру», «Співдружність», «Козацький степ» та інші, які проводилися в Україні та за її межами. Участь українських військ у миротворчих операціях НАТО, таких як операції в Косово та Іраку, підвищила міжнародний авторитет України та її військових сил.

Отже, у період з 2000 по 2008 роки співпраця між Україною та НАТО стала ключовою. У цей момент Україна поставила основи для подальшої інтеграції до євроатлантичних структур. Підписання Плану дій Україна-НАТО, проведення різноманітних військових реформ і навчань, а також посилення політичної підтримки курсу на членство в НАТО були значними досягненнями. У цей період також були кілька викликів. Одним із них було встановлення політичної стабільності, подолання внутрішніх конфліктів і збільшення громадської підтримки. Проте, у 2000–2008 роках співпраця з НАТО стала важливим кроком до забезпечення національної безпеки України та зміцнення її позицій на міжнародній арені, незважаючи на ці перешкоди.

3.3 ПЕРІОД НЕВИЗНАЧЕНОСТІ (2010-2013)

З приходом до влади Віктора Януковича в 2010 році питання про вступ України до НАТО було заморожено. У квітні 2010 року Янукович підписав укази, які ліквідували національний центр з питань євроатлантичної інтеграції та міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу до НАТО. Однак він заявив, що відносини між Україною та НАТО залишаться на рівні, який був за президента Віктора Ющенка.

На травень 2010 року НАТО та Україна продовжували співпрацювати в рамках Річної національної програми, яка включала спільні навчання. Україна стверджує, що продовження співпраці з НАТО не виключає розвиток партнерства з Росією. Багато важливих елементів сприяли рішення про позаблоковість:

- по-перше, обережність у зовнішній політиці була необхідна через значну економічну залежність України від Росії, особливо в енергетичному секторі. У зв'язку з тим, що Росія є основним постачальником газу до України, будь-які кроки, які могли призвести до конфлікту з Москвою, могли мати значні економічні наслідки.
- по-друге, на зовнішньополітичний курс також вплинула внутрішня політична обстановка в Україні. Уряд Януковича був змушений шукати компроміс, який міг би задовольнити обидві сторони політичного спектру, оскільки суспільство було розколоте щодо питання членства в НАТО. Політика позаблоковості здавалася розумною альтернативою, яка могла запобігти глибокому розколу в суспільстві.

Незважаючи на те, що Україна не була членом НАТО, вона продовжувала шукати нові способи співпраці з Альянсом. Зрозуміло, що відсутність участі в НАТО не є корисною для національної безпеки та репутації країни на

міжнародному рівні. У цьому контексті було зроблено багато важливих кроку, щоб зберегти партнерство. По-перше, Україна продовжувала брати участь у миротворчих операціях НАТО, наприклад в Афганістані та Косово. Це дозволило зберегти практичні навички та досвід українських військових і продемонструвало готовність України співпрацювати з міжнародною спільнотою в питаннях глобальної безпеки. По-друге, співпраця в рамках «Партнерство заради миру» продовжувала бути важливою частиною відносин. На території Україна активно брала участь у спільних навчаннях Rapid Trident і Sea Breeze.

У 2010-2013 роках дипломатична діяльність України була спрямована на підтримку конструктивного діалогу з НАТО. Навіть без перспективи членства, українські дипломати активно запевняли своїх партнерів у продовженні курсу реформування оборонного сектору відповідно до стандартів Альянсу. У межах цих зусиль було підписано Річну національну програму співпраці з НАТО у 2010 році. Програма визначала конкретні програми та заходи у сферах оборони, безпеки та реформ. Цей документ не передбачав членства в НАТО, але він став важливим інструментом для підтримки реформ і продовження діалогу з Альянсом.

У 2010–2013 роках історія зовнішньої політики України пройшла через період невизначеності та пошук нових способів співпраці з НАТО. Незважаючи на те, що це стало відповіддю на геополітичні та внутрішньополітичні виклики, проголошення позаблокового статусу також обмежило можливості України у сфері безпеки. Незважаючи на це, країна продовжувала співпрацювати з Альянсом у рамках Програми «Партнерство заради миру» та інших проектів. Ця епоха також продемонструвала, наскільки важливо бути гнучким і адаптованим у зовнішній політиці. Навіть за умов відмови від членства в НАТО, Україна продовжувала шукати способи продовжувати співпрацю з організацією. Це дало можливість зберегти певний рівень співпраці та бути готовими до нових викликів. Це особливо важливо

після подій Революції Гідності та російської агресії у 2014 році. Таким чином, події 2010–2013 років стали важливим уроком для України, оскільки вони показали, наскільки серйозною може бути стратегічна невизначеність для національної безпеки. У цей період особливо важливо чітко визначити пріоритети зовнішньої політики та розвивати міцні партнерські стосунки на міжнародній арені.

3.4 НОВИЙ ЕТАП ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З НАТО (2014-2024)

Революція Гідності, яка відбулася в Україні в кінці 2013 – початку 2014 року, стала ключовим моментом у сучасній історії країни. Вона призвела до зміни влади, кардинального перегляду зовнішньої політики та встановлення нового курсу на євроатлантичну інтеграцію. Впродовж 2014-2019 років, за президентства Петра Порошенка, Україна здійснила значні кроки на шляху до інтеграції з НАТО. У цьому періоді важливо розглянути як внутрішньополітичні зміни, так і зовнішні впливи.

На зустрічі міністрів оборони альянсу в Брюсселі генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен заявив, що НАТО залишається «щирим другом України» і активно підтримуватиме процес реформ, коли в 2014 році змінилася влада в Україні. Відповідаючи на запитання журналіста щодо членства України в НАТО, він зазначив, що Київ має «більш нагальні проблеми», ніж вступ до альянсу. Генсек також підкреслив, що рішення, прийняте на саміті в Бухаресті у квітні 2008 року, залишається актуальним і що, якщо населення України підтримує це рішення, країна може стати членом НАТО.

23 грудня 2014 року позаблоковий статус України був скасований Верховною Радою України. У пояснювальній записці до законопроекту сказано, що позаблоковий статус виявився неефективним для захисту держави від зовнішнього тиску та агресії. Для досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО, закон “Про основи внутрішньої та зовнішньої політики” закріплює норму про поглиблення співпраці з НАТО.

У квітні 2015 року уряд Канади вирішив направити майже 200 своїх військовослужбовців в Україну, щоб взяти участь у військових навчаннях і підготовці бійців Збройних Сил України. До 2017 року канадська програма навчання українських військовослужбовців відповідала стандартам НАТО.

24 квітня 2015 року Україна підписала меморандум з Агенцією НАТО зі зв'язку та інформації у Брюсселі щодо використання трастового фонду для покращення системи управління та зв'язку Збройних Сил України. Меморандум допоможе впровадити програму консультацій, управління, контролю та зв'язку Цільового фонду НАТО-Україна. Того ж дня президент Петро Порошенко підписав указ “Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна — НАТО на 2015 рік”. Цей указ передбачає нарощування бойового складу Збройних Сил України, а також розвиток Сил спеціальних операцій як міжвидового роду військ. Зокрема, це вимагає консультацій з експертами НАТО щодо того, як змінити та модернізувати наявні сили та ресурси.

Згідно з новою редакцією Військової доктрини України, оприлюдненою на офіційному сайті президента України 24 вересня 2015 року, Україна вважає пріоритетним поглиблення співпраці з НАТО та досягнення повної сумісності ЗСУ з арміями країн — членів НАТО до 2020 року. Україна має намір змінити стратегію забезпечення національної безпеки, приділяючи пріоритет участі в удосконаленні та розвитку євроатлантичної та європейської систем колективної безпеки, відмовляючись від позаблокового статусу. У документі сказано, що для досягнення цього Україна інтегруватиметься до європейського політичного, економічного та правового простору з метою набуття членства в ЄС, а також поглиблюватиме співпрацю з НАТО для досягнення критеріїв, необхідних для членства в цій організації.

Події 2014–2019 років і Революція Гідності визначили курс України на євроатлантичну інтеграцію. Зусилля президента Петра Порошенка зміцнити співпрацю з НАТО, провести реформи в галузі оборони та безпеки та закріпити стратегічний курс у законодавстві були відзначені. Україна продовжує рухатися в напрямку євроатлантичної інтеграції, спираючись на підтримку міжнародних партнерів і власні реформаторські зусилля.

З приходом до влади Володимира Зеленського у 2019 році, Україна продовжила курс на інтеграцію до НАТО, підтвердивши свої прагнення до повноправного членства в Альянсі. Цей курс був закріплений законодавчо: у 2019 році Верховна Рада України внесла зміни до Конституції, які визначили вступ до НАТО як один з основних пріоритетів зовнішньої політики. Президент Зеленський та його команда активно працювали над розширенням політичної розмови з НАТО, проводячи багато зустрічей з керівництвом Альянсу. Цей зв'язок покращив взаєморозуміння та сприяв координації спільних дій. Проведення спільних військових навчань, таких як «Sea Breeze» і «Rapid Trident», було важливим компонентом співпраці, оскільки це дозволило українським військовим отримати цінний досвід і покращити свою взаємодію з союзниками. Під час президентства Зеленського в оборонному секторі були впроваджені реформи з метою приведення українських збройних сил у відповідність до стандартів НАТО. Консультативні місії НАТО, які надавали експертну допомогу, відіграли важливу роль у цьому процесі. Військове планування, логістика, управління та інші аспекти оборонної політики були предметами реформ.

Крім того, НАТО надав Україні значну фінансову підтримку через трастові фонди, які фінансували проекти з медичної реабілітації військовослужбовців, розширення кібербезпеки та модернізація логістичних систем. Альянс також підтримував громадянське суспільство та зміцнював демократичні інституції. Це включало програми навчання та розвитку молоді, підтримку волонтерських проектів і програми покращення місцевого самоврядування. Тим не менш, Україна стикається з багатьма перешкодами на шляху до членства в НАТО. Одним із найважливіших є реакція Росії, яка вважає, що розширення НАТО на схід загрожує її стратегічним інтересам. Основними перешкодами для повноправного членства України в НАТО залишаються анексія Криму та військовий конфлікт на Донбасі. Здатність України виконати

всі вимоги для членства в Альянсі також обмежена внутрішніми проблемами, такими як корупція, неефективне управління та економічні проблеми.

Незважаючи на ці труднощі, членство України в НАТО залишається можливим. Наступні реформи, зміцнення демократичних інституцій і стабільний економічний розвиток будуть важливими для успіху на цьому шляху. Досягнення стратегічних цілей України вимагає міжнародної підтримки, особливо з боку країн-членів НАТО. Участь України в НАТО залежить від продовження санкційного тиску на Росію, збільшення фінансової та технічної допомоги, а також політичної підтримки на міжнародних форумах.

У період президентства Володимира Зеленського Україна досягла значного прогресу в напрямку євроатлантичної інтеграції. Незважаючи на труднощі, Україна продовжує активно працювати над покращенням своїх відносин з НАТО, проводячи необхідні зміни та шукаючи нові способи співпраці. Участь у НАТО залишається стратегічно важливою метою, і для досягнення цієї мети Україна та міжнародна спільнота повинні продовжувати працювати.

ВИСНОВКИ

Отже, у бакалаврській роботі досліджено процес приєднання постсоціалістичних держав до НАТО, зокрема Балтійських країн, і визначити основні компоненти, які можуть бути корисними для України. Як показав аналіз, для того, щоб стати членом Альянсу, необхідно провести значні політичні, економічні та військові реформи, а також отримати підтримку міжнародної спільноти. Політичні реформи: впровадження демократичних реформ було важливим для балтійських країн під час інтеграції в НАТО, оскільки це призвело до покращення верховенства права, прозорості управління та стабільності політичних інституцій. Подібно до цього, Україні потрібно продовжувати зміцнювати демократію, боротися з корупцією та гарантувати прозорість управління державою. Довіра до НАТО та його членів вимагає стійкої політичної системи. Економічні зміни: щоб стати членом НАТО, необхідно, щоб економіка була стабільна та розвивалася. Балтійські країни провели реформи, спрямовані на лібералізацію економіки, приватизацію та інтеграцію в європейський ринок, що призвело до значного економічного зростання. Збільшення залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності та розширення ринкової економіки є головними цілями економічних реформ, які варто продовжувати в Україні. Національна обороноздатність залежить від економічної стабільності.

Воєнна модернізація: модернізація збройних сил і пристосування до стандартів НАТО є ще одним важливим компонентом об'єднання. Для досягнення цього мети балтійські країни запровадили сучасні системи управління, навчання своїх солдатів за стандартами НАТО та оновлення військової техніки. Україні потрібно продовжувати модернізацію своїх збройних сил, щоб вони були більш професійними та боєздатними. Це передбачає співпрацю з НАТО через спільні навчання та програми допомоги. Світова підтримка: участь у НАТО залежить від отримання підтримки

міжнародної спільноти. США та інші члени НАТО надали балтійським країнам значну політичну, фінансову та військову підтримку. Щоб зміцнити підтримку західних партнерів, Україні потрібно продовжувати активну дипломатію. Співпраця з міжнародними організаціями також важлива, оскільки це сприяє впровадженню реформ і зміцненню безпеки. Виклики та шанси для України: на шляху до членства в НАТО Україна стикається з багатьма перешкодами, зокрема агресією з боку Росії, внутрішніми політичними кризами та необхідністю проведення значних реформ. З іншого боку, досвід Балтійських країн свідчить про те, що ці труднощі можна подолати, якщо є політична воля, а також підтримка з боку суспільства та міжнародної спільноти. Для України членство в НАТО має вирішальне значення для її національної безпеки, а також дає можливість зміцнити свою оборону.

